

KALKINMA AJANSLARI
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

AYDIN İLİNDE DIŞ TİCARET EĞİLİMLERİ

Dr. Harun KAPTANER
Dr. Barış KIYAK

2023

T.C. GÜNEY EGE KALKINMA AJANSI

Pamukkale Teknokent Kınıklı Mah.

Hüseyin Yılmaz Cad. B Blok Kat:3

Pamukkale/Denizli

Tel : 0 (258) 371 88 44

Faks : 0 (258) 371 88 47

E-Posta : info@geka.gov.tr

AYDIN İLİNDE DIŞ TİCARET EĞİLİMLERİ

Çalışmanın tüm hakları saklıdır. Bu çalışmanın tamamı ya da bir bölümü, fikir ve sanat eserlerine ilişkin ilgili mevzuat kapsamında uygun yazılı izin alınmadıkça hiçbir şekil ve yöntemle işlenip çoğaltılarak kullanılmaz. Çalışmadan kaynak gösterme kurallarına uyularak ve referans verilerek alıntı yapılabilir.

İçindekiler

1. Çalışmanın Amacı, Kapsamı Ve Yöntemi	1
2. Pandemi Sonrası Dış Ticaret	2
3. Aydın İhracatında Öne Çıkan Ülkeler	3
4. Aydın İhracatında Öne Çıkan Sektörler	4
5. Aydın İthalatında Öne Çıkan Sektörler	6
6. Aydın’da Sektörler Bazında İhracatın İthalatı Karşılama Oranı	7
7. Türkiye İhracatında Aydın’ın Öne Çıktığı Sektörler	8
8. Türkiye İthalatında Aydın’ın Öne Çıktığı Sektörler	9
9. Aydın’ın Sektörel Bazda Dış Ticaret Konumu	9
10. Sonuç Ve Değerlendirme.....	10
Kaynakça.....	16

Şekiller Dizini

Şekil 1: Aydın İli İhracat ve İthalat Değişimleri ve Dış Ticaret Hacmi (2002-2022).....	2
Şekil 2: Aydın İhracatında Öne Çıkan 10 Sektörün İhracat Değerleri (Milyon \$).....	5
Şekil 3: Aydın İthalatında Öne Çıkan 10 Sektörün İhracat Değerleri (Milyon \$)	6
Şekil 4: Aydın’da Sektörler Bazında İhracatın İthalatı Karşılama Oranı	7
Şekil 5: Türkiye İhracatında Aydın’ın Öne Çıktığı Sektörler	8
Şekil 6: Türkiye İthalatında Aydın’ın Öne Çıktığı Sektörler	9

Tablolar Dizini

Tablo 1: Aydın’ın Ülkelere Göre İhracatı (2022).....	3
Tablo 2: Aydın’ın Sektörel Bazda Dış Ticaret Konumu	10

1. ÇALIŞMANIN AMACI, KAPSAMI VE YÖNTEMİ

Bu çalışmanın temel amacı, Aydın ili dış ticaret verilerini kullanarak ihracat ve ithalatta öne çıkan sektörleri belirlemek ve bu sektörlerin Aydın ilinin ekonomik yapısındaki rolünü analiz etmektir. Bununla birlikte, çalışma Aydın ilinin dış ticaret performansını diğer 81 ille karşılaştırarak Aydın ilinin konumunu değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Çalışma, Aydın ilinin sektörel bazda ihracatının ithalatı karşılama oranını inceleyerek, ilin dış ticaret dengesini değerlendirmekte ve gelecek dönemdeki potansiyelini tahmin etmeyi hedeflemektedir.

Aydın ilinin dış ticaret verilerini analiz etmek için nicel araştırma yöntemi kullanılmıştır. İlk adımda, Türkiye İstatistik Kurumu tarafından sağlanan ISIC Rev 3 Düzey 2 kodlarına dayanan Aydın ilinin ihracat ve ithalat verileri toplanmıştır. Bu veriler, 2020-2022 yılları arasındaki dönemi kapsamaktadır. Verilerin analizi için istatistiksel yöntemler kullanılmıştır. İhracat ve ithalat verileri sektörel bazda ayrıntılı bir şekilde incelenmiş ve Aydın ilindeki öne çıkan sektörler belirlenmiştir. Ayrıca, Aydın ilinin ihracatının ülke bazında dağılımı ve ülke payı analiz edilerek, Aydın ilinin dış ticaret ilişkileri ortaya konulmuştur.

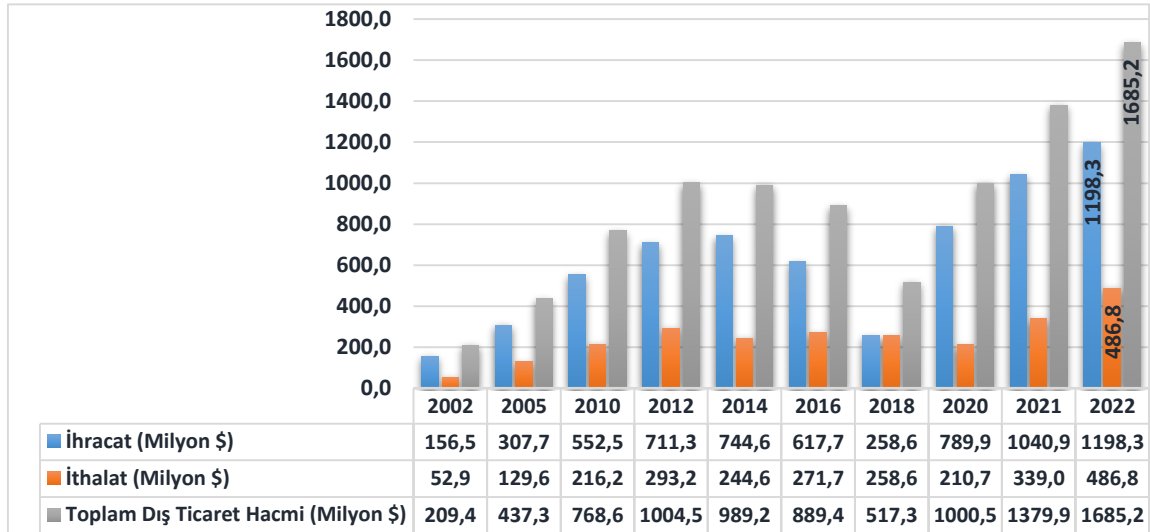
Çalışmanın sonucunda elde edilen veriler, istatistiksel analizler ve grafikler yardımıyla sunulmuştur. İhracat ve ithalat verilerinin zaman içindeki değişimleri ve eğilimleri değerlendirilmiştir. Ayrıca, Aydın ilinin dış ticaret performansı, diğer 81 il ile karşılaştırılarak değerlendirilmiştir. İhracatın ithalatı karşılama oranı hesaplanarak, Aydın ilinin dış ticaret dengesi ve gelecek potansiyeli üzerine çıkarımlarda bulunulmuştur.

Sonuç bölümünde, elde edilen bulgular özetlenerek, Aydın ilinin dış ticaret performansı ve gelecek öngörülerini değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeler temel alınarak, Aydın ilinin dış ticaret kapasitesinin artırılması için öneriler sunulmuştur. Öneriler, ihracatın çeşitlendirilmesi, yeni pazarlara açılma, sektörel rekabet gücünün artırılması gibi alanlara odaklanmaktadır. Aydın ilinin dış ticaret verilerini kullanarak yapılan kapsamlı bir analizi sunan çalışmanın amacı, Aydın ilinin ihracat ve ithalatının sektörel dağılımını belirlemek, ülke bazında payını analiz etmek ve dış ticaret performansını değerlendirmektir. Çalışmanın sonucunda elde edilen bulgular, gelecek dönem öngörülerini ve önerileri, Aydın ilinin dış ticaret kapasitesini artırmaya yönelik stratejilerin belirlenmesine katkı sağlayabilir.

2. PANDEMİ SONRASI DIŞ TİCARET

Pandemi, dünya genelinde dış ticaret üzerinde önemli etkilere neden olmuştur. COVID-19 salgını, uluslararası lojistik zincirlerinde aksamalara, tedarik zinciri sorunlarına ve seyahat kısıtlamalarına yol açarak, dünya ticaretinin akışını zorlaştırmıştır. Tedarik zincirinde yaşanan aksamalar, fabrikaların kapanması, sınırların kapanması ve nakliye sınırlamaları, dünya genelinde mal ve hizmet ticaretinin azalmasına neden olmuştur. Ayrıca, talepteki düşüş ve gelir kayıpları da ticareti olumsuz etkilemiştir. Bu durum, birçok sektörde sipariş iptalleri, ihracat düşüşleri ve ekonomik durgunluklara yol açmıştır. Türkiye, pandemi nedeniyle hem ihracat hem de ithalat açısından olumsuz etkilenmiştir. Dünya genelindeki talep düşüşü ve lojistik sorunlar, Türk ihracatçılarının yurtdışı pazarlara erişimini zorlaştırmıştır. Özellikle tekstil, otomotiv ve turizm gibi sektörler, ihracat gelirlerinde önemli düşüşler yaşamıştır. Ayrıca, ithalat tarafında da sıkıntılar yaşanmış ve yurtiçi tüketim malzemelerindeki arz eksikliği nedeniyle üretim süreçleri aksamıştır.

Şekil 1: Aydın İli İhracat ve İthalat Değişimleri ve Dış Ticaret Hacmi (2002-2022)

Kaynak: 2022 yılı TÜİK verileri ile GEKA tarafından hesaplanmıştır.

Aydın son 20 yılda ihracatta 7,7 kat artış yaşamıştır. Aydın'ın ihracattaki artış hızı sadece 2018 yılında Türkiye'de ulusal çapta yaşanan ekonomik kriz nedeni ile bir önceki yıla göre %3,5 bir oranda düşüş göstermiştir. 2020 ve 2021 yıllarında yaşanan Covid-19 Pandemisi, dünya ekonomisinde ciddi anlamda daralma yaşatırken Aydın ihracatçısı, pandeminin en zor dönemlerinde dahi üretimi aksatmayarak, tedarik zincirlerini bozmayarak 2021 yılında bir önceki

yıla göre % 24,1'lik bir artışla ihracat gerçekleştirmiştir. 2022 yılında bir önceki yıla göre Türkiye ihracatı %9,8 artmıştır. Aydın'ın 2022 yılında toplam ihracatı, bir önceki yıla göre %13,1 artış ile 1.198.339.767 dolar olmuştur. Aydın'da 2022'de önceki yıla göre toplam 28 sektör içerisinde 17 ana sektörün ihracatında artış 7 ana sektörün ihracatında ise düşüş gözlenmiştir. Aydın'ın, 2022 yılında Türkiye geneli toplam ihracattan aldığı pay % 0,51 olmuştur. Aydın toplam ihracatta 2020 ve 2021 yıllarında Türkiye'de 81 il içinde 22. sırada (% 0,49 oran ile) yer alırken 2022'de iller sıralamasında 21. sıraya (% 0,51 oran ile) yükselmiştir.

İthalatta ise son 20 yılda 9,2 kat artış yaşayan Aydın 2019 yılında bir önceki yıla oranla ulusal çapta yaşanan 2018 ekonomik krizi nedeni ile %21,7'lik bir kayıp yaşamıştır. Aydın'ın 2002-2022 yılları arasındaki ihracatın ithalatı karşılama oranlarına bakıldığında 2020 yılından itibaren bir düşüş yaşansa da hala dış ticaret fazlası verdiği görülmektedir (Şekil 1). Aydın'da 2022'de önceki yıla göre toplam 27 sektör içerisinde 22 ana sektörün ithalatında artış 6 ana sektörün ithalatında ise düşüş gözlenmiştir. Aydın'ın, 2022 yılında Türkiye geneli toplam ithalatından aldığı pay % 0,14 olmuştur.

3. AYDIN İHRACATINDA ÖNE ÇIKAN ÜLKELER

Bu bölümde Aydın'ın en fazla ihracat gerçekleştirdiği ülkelerin seçilmiş makro-ekonomik göstergeleri incelenerek, pazar yapısına ilişkin genel eğilimlerin tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Bu çerçevede öncelikle Aydın'ın ihracatında öne çıkan ülkelerin ihracat paylarının incelenmesi gerekir.

Tablo 1: Aydın'ın Ükelere Göre İhracatı (2022)

Sıra	Ülke	Aydın İhracatı (Milyon \$)	Türkiye İhracatı (Milyon \$)	Aydın'ın Türkiye Toplam İhracatı İçindeki Oranı (%)	Ülkenin Türkiye Toplam İhracatı İçindeki Oranı (%)	Aydın İhracatında 2021-2022 Yılı Değişim Oranı(%)
1	İspanya	121,8	9.121,8	1,34	3,88	21,68
2	İtalya	116,5	11.452,8	1,02	4,87	-0,73
3	ABD	102,2	15.485,7	0,66	6,58	28,72
4	Almanya	98,7	19.208,4	0,51	8,16	31,52
5	Fransa	50,6	9.110,7	0,56	3,87	-1,63
6	Rusya Federasyonu	48,2	7.667,2	0,63	3,26	80,31
7	Romanya	42,8	6.338,8	0,67	2,69	11,43
8	İsrail	39,4	6.742,7	0,58	2,87	7,34
9	Hollanda	31,5	7.492,4	0,42	3,18	3,79
10	Birleşik Krallık	30,6	12.534,5	0,24	5,33	-0,38
11	Polonya	29,5	5.185,7	0,57	2,2	1,45
12	Irak	25,2	11.767,0	0,21	5	21,99

Sıra	Ülke	Aydın İhracatı (Milyon \$)	Türkiye İhracatı (Milyon \$)	Aydın'ın Türkiye Toplam İhracatı İçindeki Oranı (%)	Ülkenin Türkiye Toplam İhracatı İçindeki Oranı (%)	Aydın İhracatında 2021-2022 Yılı Değişim Oranı(%)
13	Belçika	21,4	4.380,6	0,49	1,86	12,50
14	Özbekistan	21,3	1.612,7	1,32	0,69	149,38
15	Çin	17,6	3.017,8	0,58	1,28	-25,27
16	Brezilya	16,7	948,3	1,76	0,4	62,62
17	Azerbaycan	14,1	2.245,2	0,63	0,95	49,51
18	Kanada	13,8	1.789,8	0,77	0,76	36,97
19	Mısır	13,7	4.052,8	0,34	1,72	-31,23
20	BAE	13,5	4.829,3	0,28	2,05	10,82

Kaynak: 2022 yılı TÜİK verileri ile GEKA tarafından hesaplanmıştır.

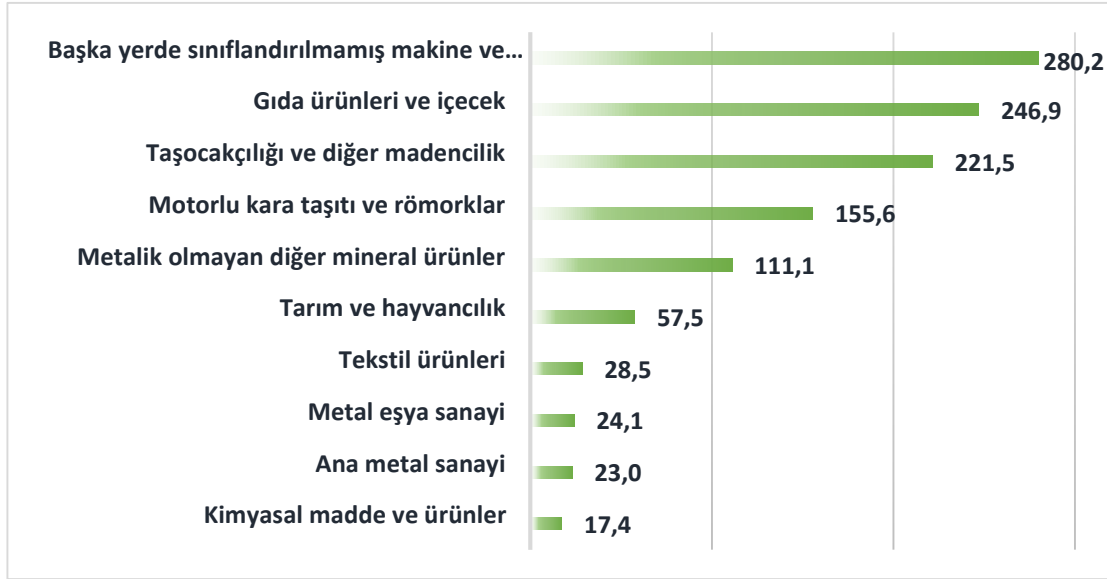
Bu çerçevede hazırlanan Tablo 1 incelendiğinde, Aydın'ın ihracatında öne çıkan ülkelerin çeşitlilik gösterdiği, az sayıda ülkeye bağımlı olmadığı izlenmektedir. Aydın 2022 yılında toplam 155 ülkeye 1.198.339.767 dolar ihracat gerçekleştirmiştir. Aydın'ın 2022 yılı toplam ihracatında ilk on ülkenin ihracattaki payı % 57 olurken, ilk yirmi ülkede bu pay % 72,5 gerçekleşmiştir. 2022 yılında Aydın'daki ihracatçı firmaların en çok ihracat gerçekleştirdiği ilk beş ülke ise; 121.779.039 dolarla İspanya, 116.463.650 dolarla İtalya, 102.240.728 dolarla ABD, 98.748.649 dolarla Almanya ve 50.600.969 dolarla Fransa olmuştur. 2022'de bir önceki yıla göre ihracat yapılan ilk on ülke içerisinde en büyük artış oranı % 80,31 ile Rusya Federasyonu'na ihracatta görülmüştür. Rusya Federasyonu'nu % 31,52 artış ile Almanya takip etmiştir. % 28,72 artış oranı ile ABD ve % 21,68 ile İspanya en çok artış gösteren ülkeler arasında 3. ve 4. sırada yer almıştır. 2022 yılı verilerine göre Aydın'ın toplam ihracatının %50,53'ü AB üyesi ülkelere (601.125.337 dolar) gerçekleşmiştir.

4. AYDIN İHRACATINDA ÖNE ÇIKAN SEKTÖRLER

2022 yılı verilerine göre Aydın ihracatında % 23,4 pay ile başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat (orta-yüksek tek.) ana sektörü ilk sırada, % 20,6 pay ile gıda ürünleri ve içecek (düşük tek.) ana sektörü ikinci sırada yer almıştır. % 18,5 pay ile taş ocaklığı ve diğer madencilik (düşük tek.), % 13 pay ile motorlu kara taşıtı ve römorklar (orta-yüksek tek.) ve %9,3 pay ile metalik olmayan diğer mineral ürünler (orta-düşük tek.) ana sektörleri sırası ile en fazla ihracat gerçekleştirilen ana sektörlerdir. Aydın ihracatında ilk on sırada yer alan sektörlerin Aydın'ın toplam ihracatı içindeki payı % 98,6'dır. 2022 yılında en fazla ihracat gerçekleştirilen ilk on sektör içinde bir önceki yıla kıyasla en fazla ihracat artışı yaşanan ana sektör % 37 oran ile ana metal

sanayi'dir (orta-düşük tek.). Bu sektörü sırasıyla % 22,3 metal eşya sanayi (orta-düşük tek.), %20,3 ile motorlu kara taşıtı ve römorklar (orta-yüksek tek.), % 18,4 metalik olmayan diğer mineral ürünler (orta-düşük tek.), %17 ile taş ocaklığı ve diğer madencilik (düşük tek.), %16,6 ile gıda ürünleri ve içecek (düşük tek.) ana sanayi sektörleri takip etmiştir.

Şekil 2: Aydın İhracatında Öne Çıkan 10 Sektörün İhracat Değerleri (Milyon \$)

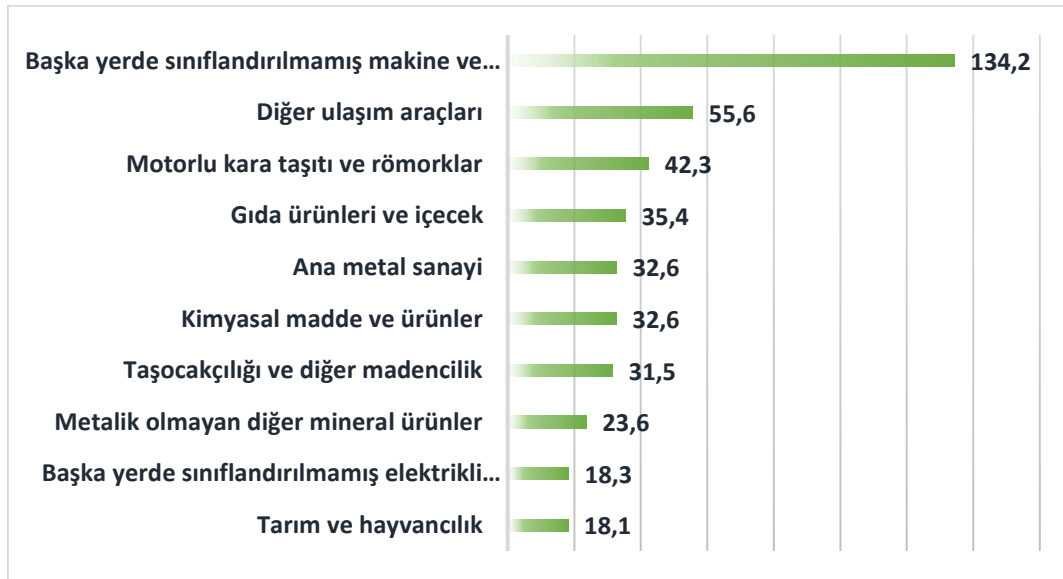
Kaynak: TÜİK, 2022 Yılı Verileri

2022 yılı (ISIC Rev3-Düzey4) verilerine göre ise Aydın ihracatında ilk onda yer alan en fazla yüzde artış oranına sahip olan bitkisel ve hayvansal sıvı ve katı yağlar ihracatı geçen yıla göre %296,9 oranında artarak 20.495.126 dolara yükselmiştir. İlk on sektör içerisinde ikinci en fazla yüzde artış oranı tarım ve orman makine sektöründe görülmüştür. Sektörün ihracatı bir yıl önceki döneme göre %45,1 oranında artarak 19.961.488 dolara yükselmiştir. İlk on sektör içerisinde üçüncü en fazla %23,2 artış oranı ise motorlu kara taşıtlarının motorlarıyla ilgili parça ve aksesuarları sektöründe görülmüştür. Bir önceki yıla göre Aydın ihracatında en fazla yüzde azalış oranına sahip olan meyveler, sert kabuklular, içecek ve baharat bitkileri ihracatı geçen yıla göre % -27,2 oranında azalarak 35.129.730 dolara düşmüştür.

5. AYDIN İTHALATINDA ÖNE ÇIKAN SEKTÖRLER

2022 yılı verilerine göre Aydın ithalatında % 27,6 pay ile başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat ana sektörü (orta-yüksek tek.) ilk sırada, % 11,4 pay ile diğer ulaşım araçları (orta-yüksek tek.) ana sektörü ikinci sırada yer almıştır. % 8,7 pay ile motorlu kara taşıtı ve römorklar (orta-yüksek tek.) ve % 7,3 pay ile gıda ürünleri ve içecek (düşük tek.) ana sektörleri 3. ve 4. sırada yer almıştır. Aydın ihracatında ilk on sırada yer alan sektörlerin Aydın'ın toplam ithalatı içindeki payı % 87,1'dir. 2022 yılında en fazla ithalat gerçekleştirilen ilk on sektör içinde bir önceki yıla kıyasla en fazla ithalat artışı yaşanan % 113,6 oran ile motorlu kara taşıtı ve römorklar (orta-yüksek tek.) ana sektörüdür. Bu sektörü sırasıyla % 103,4 tarım ve hayvancılık (düşük tek.), % 86,5 ile metalik olmayan diğer mineral ürünler (orta-düşük tek.), % 77,1 ile başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli makina ve cihazlar(orta-yüksek tek.), %64,5 ile metal eşya sanayi (orta-düşük tek.) ana sanayi sektörleri takip etmiştir.

Şekil 3: Aydın İthalatında Öne Çıkan 10 Sektörün İhracat Değerleri (Milyon \$)

Kaynak: TÜİK, 2022 Yılı Verileri

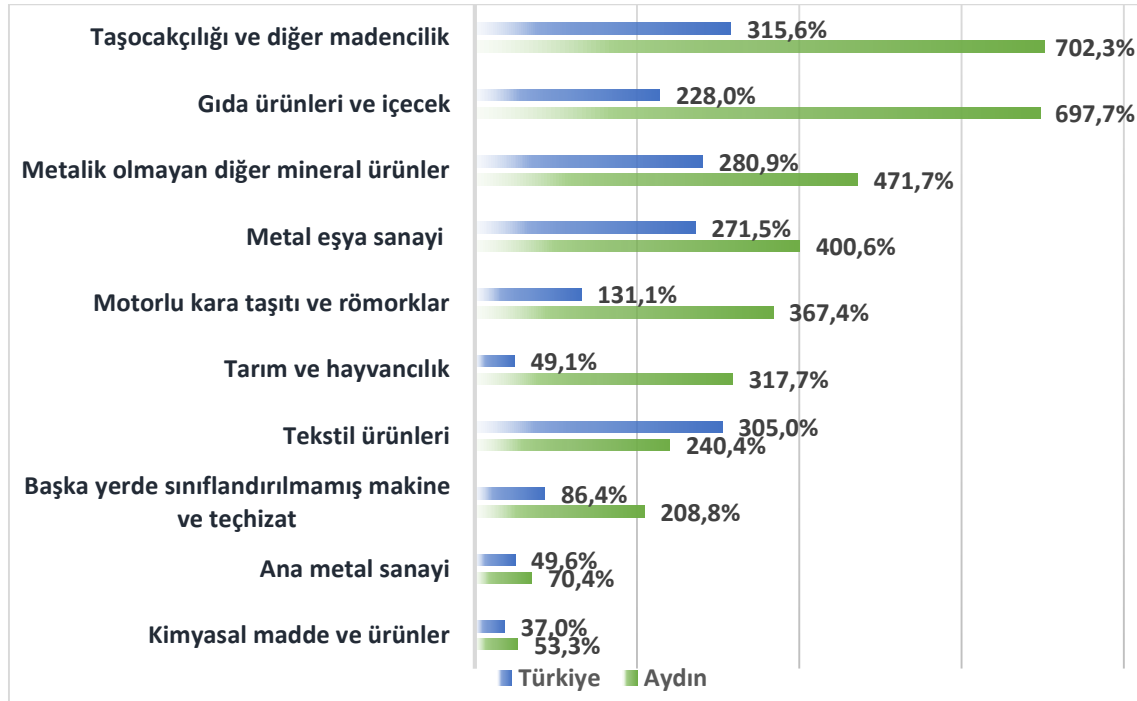
2022 yılı (ISIC Rev3-Düzey4) verilerine göre ise Aydın ithalatında ilk onda yer alan en fazla yüzde artış oranına sahip olan motosiklet ithalatı geçen yıla göre %200,1 oranında artarak 50.965.930 dolara yükselmiştir. İlk on sektör içerisinde ikinci en fazla yüzde artış oranı başka yerde sınıflandırılmamış metalik olmayan mineraller sektöründe görülmüştür. Sektörün ithalatı bir yıl önceki döneme göre %131,5 oranında artarak 13.660.248 dolara yükselmiştir. İlk on sektör

içerisinde üçüncü en fazla (%127) artış oranı ise takım tezgahları sektöründe görülmüştür. Bir önceki yıla göre Aydın ithalatında en fazla yüzde azalış oranına sahip olan sentetik kauçuk ve plastik hammaddeler ithalatı geçen yıla göre % -7,6 oranında azalarak 17.542.213 dolara düşmüştür.

6. AYDIN'DA SEKTÖRLER BAZINDA İHRACATIN İTHALATI KARŞILAMA ORANI

Aydın'ın 2022 yılı ihracatı, önceki yıla göre %13,1 artışla 1.198.339.767 dolar olarak gerçekleşmiştir. İthalat ise bir önceki yıla göre % 43,6 artışla 486.846.319 dolar olarak kaydedilmiştir. Türkiye'de 2022 yılında dış ticaret açığı -106.940.343.591 dolar olarak gerçekleşmiştir. Aydın ise 711.493.448 dolar dış ticaret fazlası vermiştir. Türkiye'de ihracatın ithalatı karşılama oranı 2021 yılında % 83 iken 2022 yılında bu oran % 69,9 gerçekleşmiştir. Aydın ilinin ise ihracatın ithalatı karşılama oranı 2021 yılında % 307,01 iken 2022 yılında bu oran % 246,14 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'nin 2022 yılında dış ticaret hacmi 577.479.332.029 dolara ulaşırken Aydın'ın dış ticaret hacmi 1.685.186.086 dolar olarak gerçekleşmiştir. 2022 yılı ihracat verilerine göre Aydın'ın en fazla sektörel bazda ihracat gerçekleştirilen ana sektörler içinde sadece ana metal sanayi (%70) ve kimyasal madde ve ürünler (%53,3) sektörleri dış ticaret açığı vermişlerdir.

Şekil 4: Aydın'da Sektörler Bazında İhracatın İthalatı Karşılama Oranı

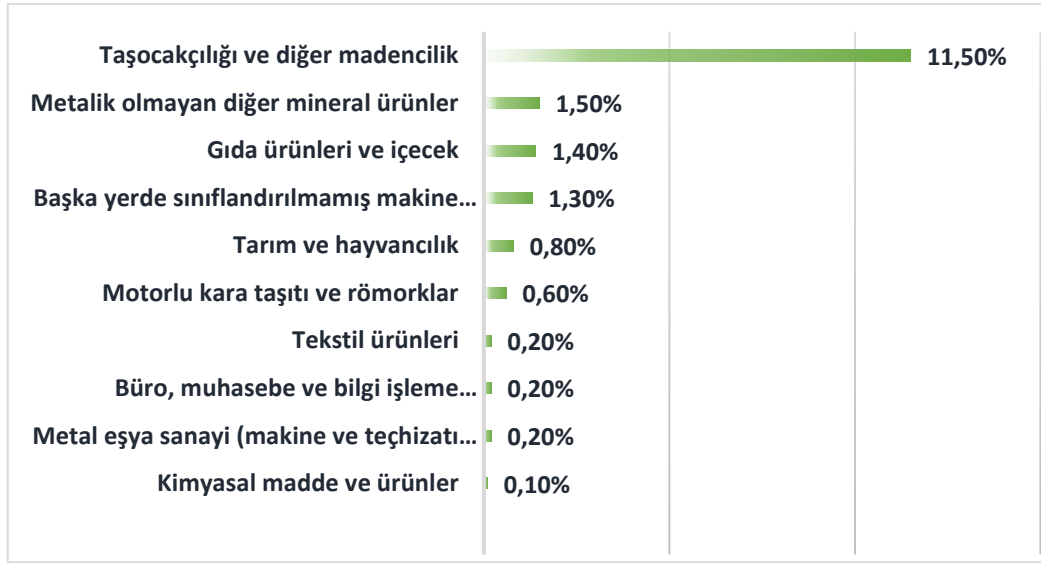

Kaynak: 2022 yılı TÜİK verileri ile GEKA tarafından hesaplanmıştır.

7. TÜRKİYE İHRACATINDA AYDIN'IN ÖNE ÇIKTIĞI SEKTÖRLER

2022 yılı verilerine göre Aydın (%11,5) taş ocakçılığı ve madencilik ana sektöründe İstanbul (% 26,4) ve Ankara'dan (% 16) sonra en fazla ihracat gerçekleştiren ildir. Aydın'ın sektörler bazda en fazla ihracat gerçekleştiren ilk on il içinde yer alan başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat (% 1,3) ve motorlu kara taşıtı ve römorklar (0,6) iki ana sektörü bulunmaktadır.

Şekil 5: Türkiye İhracatında Aydın'ın Öne Çıktığı Sektörler

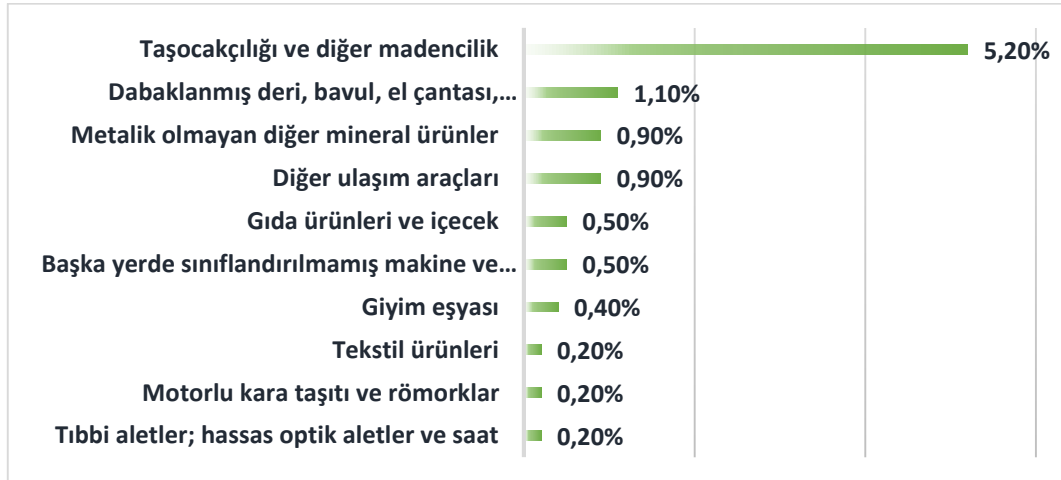
Kaynak: 2022 yılı TÜİK verileri ile GEKA tarafından hesaplanmıştır.

2022 yılı ihracat verilerine göre Aydın'da (ilk on içinde) son bir yılda en fazla artış yaşayan ana sektörler; ana metal sanayi (% 37), motorlu kara taşıtı ve römorklar (%20,3), metalik olmayan diğer mineral ürünler (%18,4), gıda ürünleri ve içecek (%17,6), taşocakçılığı ve diğer madencilik (%16,9)'tir. 2022 yılı ihracat verilerine göre Aydın'da (ilk on içinde) son bir yılda en fazla düşüş yaşayan ana sektörler; metal eşya sanayi (% -22,3) ve kimyasal madde ve ürünler (%-20,1)'dir.

8. TÜRKİYE İTHALATINDA AYDIN'IN ÖNE ÇIKTIĞI SEKTÖRLER

2022 yılı verilerine göre Aydın (% 5,2) taş ocakçılığı ve madencilik ana sektöründe İstanbul (% 55,2) ve Kütahya'dan (% 5,9) sonra en fazla ithalat gerçekleştiren ildir.

Şekil 6: Türkiye İthalatında Aydın'ın Öne Çıktığı Sektörler

Kaynak: 2022 yılı TÜİK verileri ile GEKA tarafından hesaplanmıştır.

Aydın'ın sektörler bazda en fazla ithalat gerçekleştiren ilk on il içinde yer alan dabaklanmış deri, bavul, el çantası, saraciye ve ayakkabı (% 1,1), giyim eşyası (%0,41), diğer ulaşım araçları (% 0,92) ve diğer iş faaliyetleri (% 0,12) sektörleri bulunmaktadır. 2022 yılı ithalat verilerine göre Aydın'da (ilk on içinde) son bir yılda en fazla artış yaşayan ana sektörler; diğer ulaşım araçları (% 188,2), motorlu kara taşıtı ve römorklar (%113,6), metalik olmayan diğer mineral ürünler (%86,5), gıda ürünleri ve içecek (%56,9), tekstil ürünleri (%52,7) sektörleridir. 2022 yılı ithalat verilerine göre Aydın'da (ilk on içinde) son bir yılda düşüş yaşayan ana sektör bulunmamaktadır.

9. AYDIN'IN SEKTÖREL BAZDA DIŞ TİCARET KONUMU

2022 yılı verilerine göre Türkiye'de ana sektörler içinde yer alan taşocakçılığı ve diğer madencilik sektöründe en fazla ihracat gerçekleştiren ilk üç il içinde Aydın ili yer almaktadır. Taşocakçılığı ve diğer madencilik sektörü dışında Türkiye'nin en fazla ihracat yapan ana sektörleri arasında Aydın'ın ilk üç il arasında yer aldığı sektör bulunmamaktadır. Ancak Aydın'ın ihracatında ilk on içinde yer alan motorlu kara taşıtı ve römorklar ve başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat ana sektörleri 81 il içinde 10. sırada yer almaktadırlar.

Tablo 2: Aydın'ın Sektörel Bazda Dış Ticaret Konumu

Sektör	Aydın Sıralaması	1.İl	2.İl	3.İl
Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat	1	İstanbul	Ankara	Bursa
Gıda ürünleri ve içecek	2	İstanbul	Gaziantep	İzmir
Taşocakçılığı ve diğer madencilik	3	İstanbul	Ankara	Aydın
Motorlu kara taşıtı ve römorklar	4	İstanbul	Sakarya	Bursa
Metalik olmayan diğer mineral ürünler	5	İstanbul	İzmir	Kocaeli
Tarım ve hayvancılık	6	Mersin	İzmir	İstanbul
Tekstil ürünleri	7	İstanbul	Gaziantep	Bursa
Metal eşya sanayi	8	İstanbul	Ankara	Kocaeli
Ana metal sanayi	9	İstanbul	Kocaeli	Hatay
Kimyasal madde ve ürünler	10	İstanbul	Ankara	Kocaeli

Kaynak: 2022 yılı TÜİK verileri ile GEKA tarafından hesaplanmıştır.

10.SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Türkiye'nin güney batısında yer alan Aydın, sektörel bazda dış ticaret konumu değerlendirildiğinde, çoğunlukla tarım ürünleri, madencilik ve makine imalatı ihracatı ile öne çıkmaktadır. Aydın, uygun coğrafi koşulları ve toprak yapısıyla tarımsal üretim merkezlerinden birisi konumundadır. Aydın ihracatında beş ana sektör (başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat, gıda ürünleri ve içecek taş ocakçılığı ve diğer madencilik, motorlu kara taşıtı ve römorklar ve metalik olmayan diğer mineral ürünler) % 85 pay ile önemli bir paya sahiptir. Aydın'ın 2022 yılında ihracat yapılan ülkeler Tablo 1'de verilmiştir. Aydın ili 2022 yılı ihracatı; ağırlıklı olarak Avrupa ülkelerine yöneliktir. Tablo 1'e göre Aydın ilinin en çok ihracat gerçekleştirdiği ülkeler sırasıyla; İspanya (%10,2), İtalya (%9,7), ABD (%8,5), Almanya (%8,2) ve Fransa (%4,2)'dir; bu ülkeleri Rusya Federasyonu, Romanya, İsrail, Hollanda, Birleşik Krallık ve Polonya izlemektedir. Aydın ili ithalatını ağırlıklı olarak Uzak Doğu ve Avrupa ülkelerinden gerçekleştirmektedir. Bu ülkeler sırasıyla; Çin (%44,6), İtalya (%7,4), Hindistan (%6), Almanya (%5,4) ve Birleşik Krallık (%3,4)'tır; bu ülkeleri İspanya, Rusya Federasyonu, Güney Kore, Norveç, Slovakya ve Vietnam izlemektedir.

2022 yılı ihracat değerinin 1.2 milyar dolar olduğu Aydın'da orta-yüksek teknoloji kategorisinde yer alan başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat sektörü ilin en önemli ihracat kalemini oluşturmaktadır. Düşük teknoloji olan gıda ürünleri ve içecek ise ilde öne çıkan bir diğer sektördür. Veriler analiz edildiğinde başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat sektörünün tarıma ve gıda sanayine yönelik ihtiyaçlar doğrultusunda gelişme gösterdiği anlaşılmaktadır.

2020 yılı TÜİK (BEC) verilerine göre il ihracatına en yüksek katkısı %46,1 ile hammadde ihracatı yaparken, onu % 32,2 katkı ile tüketim malları ve %21,7 katkı ile yatırım malları izlemiştir. İl ithalatından en yüksek payı ise % 48 ile hammadde ithalatı alırken, onu %28,3 ile yatırım malları ve %23,7 ile tüketim malları izlemiştir. Yatırım ve tüketim malları ithalatının il ithalatındaki payları ülke ortalamalarının iki katı kadarken, hammaddelerin payı ise ülke ortalamalarının üçte ikisi kadardır (TÜİK, Dış Ticaret İstatistikleri, 2020, akt. Eldelekli, 2020, 54). 2022 yılı verilerine göre Aydın'ın imalat sanayi dış ticareti orta yüksek ve düşük teknoloji ağırlıklıdır. İl ithalatının bileşimi, ihracata göre daha çok yüksek teknoloji yoğunluklu ürünlerden oluşmaktadır. İl ihracatında orta-yüksek teknoloji ve düşük teknoloji sektörlerin oranı ülke ortalamasının iki katından fazla bir değere sahiptir.

Aydın'ın ihracatın ithalatı karşılama oranı 2021 yılında % 307,01 iken 2022 yılında bu oran % 246,14 olarak gerçekleşmiştir. Bunun sebebinin ilin makine sektöründe uzmanlaşmış bir birikime sahip olması ve ara mal ithal ederek katma değerli üretim yapması olarak görülebilir. Ancak standartlara uygun ve kaliteli üretimde yaşanan sorunlar, sistematik olarak rakip ve yurt dışı hedef pazar analizlerinin yapılmaması, firmaların ölçeklerinden kaynaklanan bazı sorunlar nedeniyle rekabetçi fiyatlara sahip yenilikçi ürünler sunamıyor olmaları, ihracatın ağırlıkta olduğu bölgelerde yaşanan belirsizlikler, ambalajlı ve markalı ihracat çabalarının yetersizliği, özellikle tarım ürünlerinde araçlar vasıtası ile ihracat yapılması, dil yetersizlikleri Aydın ihracatının mevcut üretim ve ihracat potansiyeline rağmen düşük gerçekleşmesine neden olmaktadır.

Aydın ihracatında öne çıkan sektörler;

Zeytin ve Zeytinyağı

Dünya zeytinyağı ihracat sıralamasında 6.sırada yer alan Türkiye'nin (trademap.org) en fazla zeytin ve zeytinyağı ihraç eden 4. ili ise Aydın (%10,5)'dir (TİM, 2022). 2022-2023 Üretim Sezonu Sofralık Zeytin ve Zeytinyağı Rekoltesi Ulusal Resmi Tespit Heyeti Raporu'na göre Aydın il ve ilçeleri için toplam 22.662.164 adet meyve veren, 2.421.767 adet meyve vermeyen zeytin ağacı mevcuttur. Ağaç başına ortalama 19 kg. zeytin verimi ile 429.860 ton zeytin tanesi alınacağı, bunun 77.906 tonunun sofralığa, 351.954 tonunun yağlığa ayrılacağı, bundan da ortalama 1/5.7 randıman ile 61.609 ton zeytinyağı elde edileceği tahmin edilmiştir. Bu verilere göre 2023 yılı hasat döneminde Aydın'ın Türkiye'nin sofralık ve yağlık kategorisinde en fazla üretim gerçekleştirecek 3. il olacağı tespit edilmiştir. Zeytin ve zeytinyağı üretiminde Türkiye'nin ve özelde Aydın ilinin istenilen düzeyde ihracattan gelir elde edemediği bu hususta hazırlanan

raporlarda belirtilmiştir. Yapılan araştırmalarda Aydın'da zeytin ve zeytinyağı ihracatında yaşanan sorunlar tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu araştırmalara göre rakip ülkeler (İspanya, İtalya, Portekiz, Yunanistan) teknolojik olarak Türkiye'den daha gelişmiş olup, işleme aşamalarındaki farklılıklar nedeniyle yurt dışında Türk zeytinyağı istenilen seviyeye ulaşamamaktadır. Bu durum giderilirse Türk zeytinyağının uluslararası pazara kabul ettirilmesi kolaylaşacaktır. Ayrıca, bu alanda lisanslı depoculuk faaliyetleri yeni başlamış olmasına rağmen, bunların henüz faaliyete geçmediğini ve Türkiye'nin lisanslı depoculuğu uygulama konusunda AB kooperatiflerinden daha zayıf olması nedeniyle uygulamanın sorunlu olduğunu belirtilmiştir. Yemeklik zeytin ve zeytinyağı için lisanslı depolama uygulamalarının özel şirketlerin desteğiyle yaygınlaştırılması önerilmektedir. Türkiye önemli bir zeytin üreticisi ülke olmasına rağmen dökme ihracat yapan tedarikçi konumdadır. Türk zeytinyağı imajını iyileştirmek için daha fazla tanıtım ve markalaşma desteği sağlamak çok önemli olacaktır. Ancak markalaşma süreci tamamlandıktan sonra süreklilik, dış pazarın güvenini kaybetmeden, istenilen zamanda, istenilen ürünün sağlanmasında kilit unsurdur. Aydın ilindeki firmaların genel olarak küçük olması, hammadde verimi ve sürekliliği ile ilgili sorunlar, fiyatlandırmada etkin bir il olamama rekabet gücünü olumsuz etkilemiştir. Rakip AB ülkelerinin fiyatta belirleyici olmaları, Türkiye'nin pazarını çoğu kez olumsuz etkilemekte ve kaybettiği dış pazarın kazanılmasını zorlaştırmaktadır. AB'de olduğu gibi, hem üreticileri hem de ihracatçıları korumak için daha güçlü kooperatiflerin ve sivil toplum kuruluşlarının birlikte çalışması zeytin ve zeytinyağı üretiminde kritik öneme haizdir.

Kuru meyve ve mamulleri

Dünya kuru meyve ve mamulleri ihracat sıralamasında 1. sırada yer alan Türkiye'nin (trademap.org) en fazla kuru meyve ve mamulleri ihraç eden 6. ili ise Aydın (% 9,3)'dır (TİM, 2022). Yapılan saha çalışmalarına göre kuru meyve mamulleri ile ilgili ihracatı artırabilmede en önemli etken meyve üreticisi olduğu tespit edilmiştir. Aydın'daki meyve üreticilerinin ihraç ürünleri ve standartları hakkında bilgi sahibi olması ve kaliteli ürünler üretmesi, ihracatta gıda güvenliği ve gümrüklerde mal iadeleri sorunlarını en aza indirecektir. Yetiştiricilerin meyve bahçelerinde kontrollü ilaçlama konusunda bilinçlenmesi gerekmektedir. Kuru meyve ihracatının artmasındaki bir diğer önemli faktör de kuru meyve ürünleri ihracatçılarıdır. İhracatçının iyi bir teknik bilgiye sahip olması, dış pazarı yakından takip etmesi ve sorun çıkması durumunda özellikle alıcının ülkesinin gıda ve gıda ithalatı düzenlemelerine aşina olması gerekmektedir. Bu bağlamda, Güney Ege Kalkınma Ajansı, Aydın ihracatçılarına dış ticaretle ilgili iş ve işlemlerde profesyonel danışmanlık hizmeti sağlamalıdır. Kuruyemiş ve kuru ürünlerin

kalitesini kaliteden ödün vermeden sürdürebilmek için soğuk hava depolarının işleyişinin uygun ekipmanlarla desteklenmesi gerekmektedir. Yaş olarak elde edilen ürünlerin AB standartlarında işlenebilmesi, rakip ülkelerle rekabetin güçlendirilmesi ve sürdürülebilirliğin sağlanması için firmaların lazer, röntgen gibi yeni nesil işleme makinelerine yatırım yapmaları teşvik edilmelidir. Ayrıca Türk kuru meyve ürünlerinin dünya çapında bilinirliğini artırmak için tanıtım faaliyetlerine hız verilmelidir.

Madencilik (Feldspat ve Kuvars)

Aydın ili madencilik sektöründe ihracat miktarı bakımından Türkiye’de 8.sırada yer almaktadır (TİM, 2022). Aydın’ın yıllık olarak çıkarmış olduğu madenlerin %99’unu feldspat (% 79,3) ve kuvars (% 19,7) oluşturmaktadır. Dünya madencilik (feldspat) ihracat sıralamasında 1. sırada yer alan Türkiye’nin (trademap.org) en fazla feldspat madenciliği yapılan ilk üç il sırasıyla Muğla, Aydın ve Bilecik’tir (Demir., vd., 2022: 257). 2021 yılı sonu itibarıyla Türkiye’de yürürlükte olan feldspat işletme ruhsatı sayısı 194’tür. Ruhsat sayısı bakımından ilk üç sırayı sırasıyla, 67 ruhsat ve %34 oranı ile Aydın (Çine: 46), 47 ruhsat ve %24 oranı ile Muğla (Milas:35), 22 ruhsat ve %11 oranı ile Bilecik (Söğüt:13) almaktadır (MAPEG, 2022, akt.Demir, 2022: 258). Feldspat, cam, seramik, kaynak elektrodu ve kaplama endüstrilerinde kullanılan önemli bir endüstriyel hammaddedir. Türkiye’de üretilen feldspatın en büyük tüketicisi seramik ve cam sektörüdür. Feldspat Türkiye’de seramik sektörü üretilen ürün kalitesi ve miktarı açısından Avrupa ile rekabet eder durumdadır. Tuğla ve seramik üretiminde temel hammaddelerden biri olan feldspat porselen üretimi ve kalitesi büyük önem taşımaktadır. Aydın’ın önemli ihraç kalemlerinden olan feldspatın tanıtımı, üretim kalitesi, ithalatı ve ihracatı Türk seramik sektörünün geleceği açısından büyük önem taşımaktadır (MTA, 2022). Aydın’da feldspattan sonra en fazla çıkarılan ve ihracatı yapılan maden kuvars, kuvarzittir. Kuvars ve kuvarsit madeni cam, deterjan, yarı kıymetli süs taşları, boya, seramik, elektronik, inşaat ve refrakter malzemesi, hafif gaz-beton yapı elemanları sanayiinde kullanılan önemli hammaddelerin başında gelmektedir. Ancak Aydın’da zengin maden yatakları varlığına rağmen dış ticarete bu madenlerden istenilen düzeyde gelir elde edilememektedir. Madensel hammaddeler yenilenemeyen kaynaklardır ve mümkün olduğu kadar katma değer sağlayacak şekilde işlenmelidir. Yapılan bir araştırmaya göre, nihai ürünü üretmek için ileri teknoloji kullanıldığında, ham minerallerin satış fiyatları 100 kata kadar daha çıkabilmektedir. Örneğin, 20- 30 \$/ton olan kuvarstan üretildiğinde fiyatı \$2000/ton yüksek kalite kuvarsa (>%99,99 SiO₂) üretildiğinde fiyatı \$5000/ton üzerine çıkmaktadır (Bayraktar ve Kiraz, 2019: 61-62).

Genel Değerlendirme

Tarımsal İhracatın Bağımlılığı: Aydın ili tarım ürünleri açısından zengin bir potansiyele sahiptir. Özellikle incir, zeytin, pamuk ve narenciye gibi ürünlerde önemli bir üretim gerçekleştirilmektedir. Ancak tarımsal ihracatta yaşanan sorunlar, Aydın'ın dış ticaret dengesini etkileyebilir. Piyasa dalgalanmaları, fiyat dalgalanmaları, iklim koşulları gibi faktörler tarım ürünlerinin ihracatını etkileyebilir.

Pazar Çeşitlendirme: Aydın ili, ihracatını genellikle Avrupa Birliği ülkeleri ve diğer geleneksel pazarlara yönlendirir. Ancak pazar çeşitlendirmesi eksikliği, Aydın'ın dış ticaretini belirli pazarlara bağımlı hale getirebilir. Bu da olası ekonomik durgunluklarda veya pazar değişikliklerinde risk yaratır.

Teknolojik Yetersizlikler: Aydın ili, teknoloji ve yenilik alanında bazı zorluklarla karşılaşabilir. İnovasyon ve teknoloji kullanımındaki eksiklikler, rekabet gücünü olumsuz etkileyebilir ve yeni pazarlara girişte engel oluşturabilir.

ISIC Rev 3 (Düzey 2)		İHRACAT (Milyon \$)			İTHALAT (Milyon \$)			İHRACAT TR PAYI	İTHALAT TR PAYI	İHRACAT TR 81 İL SIRASI	İTHALAT TR 81 İL SIRASI
		2020	2021	2022	2020	2021	2022	2022	2022	2022	2022
1	Ağaç ve mantar ürünleri (mobilya hariç); hasır vb. örülerek yapılan maddeler	0,16	0,22	0,33	0,09	0,15	0,26	0,019	0,039	56	35
2	Ana metal sanayi	10,57	16,78	22,99	14,64	25,68	32,64	0,088	0,062	33	29
3	Atık ve hurdalar	0,07	0,01	0,30	0,51	0,43	0,67	0,033	0,005	39	47
4	Balıkçılık	-	-	-	-	-	-	-	-	26	-
5	Basım ve yayım; plak, kaset vb.	0,17	0,08	0,05	0,04	0,05	0,10	0,019	0,055	27	23
6	Başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli makine ve cihazlar	2,96	6,14	5,80	4,50	10,35	18,32	0,063	0,179	29	20
7	Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat	158,94	243,56	280,24	65,77	111,21	134,21	1,283	0,531	10	18
8	Büro, muhasebe ve bilgi işleme makinaları	0,42	0,24	0,38	0,30	0,94	0,82	0,180	0,022	16	22
9	Dabaklanmış deri, bavul, el çantası, saraciye ve ayakkabı	0,05	0,05	1,04	8,86	10,08	13,65	0,057	1,091	28	4
10	Diğer iş faaliyetleri	-	-	-	-	-	0,00	-	0,115	-	10
11	Diğer ulaşım araçları	0,11	0,01	0,05	4,54	19,29	55,58	0,001	0,918	38	8
12	Eğlence, kültür ve sporla ilgili faaliyetler	0,00	0,00	0,00	0,01	0,01	0,03	0,018	0,039	28	20
13	Gıda ürünleri ve içecek	178,73	210,00	246,93	14,83	22,56	35,39	1,379	0,451	17	19
14	Giyim eşyası	1,55	5,29	6,31	4,70	5,28	7,16	0,042	0,409	27	8
15	Kağıt ve kağıt ürünleri	1,39	1,82	3,31	6,93	6,31	0,83	0,089	0,015	26	34
16	Kimyasal madde ve ürünler	39,34	21,74	17,36	27,91	32,12	32,60	0,096	0,067	29	29
17	Kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıtlar	0,13	0,28	0,25	0,48	0,61	0,96	0,002	0,005	32	31
18	Maden kömürü , linyit ve turb	-	-	0,00	-	-	-	0,002	-	31	-
19	Metal cevherleri	-	-	-	0,00	0,00	-	-	-	-	-
20	Metal eşya sanayi (makine ve teçhizatı hariç)	21,46	31,01	24,09	6,34	3,66	6,01	0,206	0,140	23	25
21	Metalik olmayan diğer mineral ürünler	69,21	93,82	111,12	6,80	12,63	23,56	1,518	0,904	13	15
22	Mobilya ve başka yerde sınıflandırılmamış diğer ürünler	1,76	3,45	4,36	0,65	0,78	1,12	0,033	0,038	37	27
23	Motorlu kara taşıtı ve römorklar	86,74	129,29	155,56	6,11	19,82	42,34	0,588	0,210	10	12
24	Ormancılık ve tomrukçuluk	0,02	0,01	0,06	0,16	0,03	0,02	0,068	0,018	29	38
25	Plastik ve kauçuk ürünleri	0,94	7,95	9,69	1,30	3,55	3,45	0,090	0,058	32	33
26	Radio, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları	0,06	0,14	0,04	0,94	1,56	1,48	0,003	0,019	37	30
27	Tarım ve hayvancılık	50,07	54,08	57,46	12,53	8,89	18,08	0,817	0,126	18	37
28	Taşocaklığı ve diğer madencilik	142,60	189,40	221,46	13,73	25,20	31,53	11,530	5,182	3	3
29	Tekstil ürünleri	21,37	24,79	28,49	2,97	7,76	11,85	0,157	0,200	19	24
30	Tıbbi aletler; hassas optik aletler ve saat	1,07	0,69	0,67	5,02	10,08	14,17	0,047	0,229	26	15

KAYNAKÇA

TÜİK, Dış Ticaret İstatistikleri, <https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul> (22.05.2023).

Akçay, M. (2008). *Otomotiv Servislerinde Toplam Kalite Yönetimi Anlayışı Çerçevesinde Müşteri Memnuniyeti Üzerine Bir Alan Araştırması (Denizli, Aydın, İzmir Örneği)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Denizli.

Demir, B. G., Özdoğan, A. K. & Akbulut, A. (2022). Türkiye Feldspat Madenciliğinin Genel Bir Değerlendirmesi. AURUM Journal of Engineering Systems and Architecture, 6 (2) , 253-262.

Bayraktar, İ., ve Yılmaz, K.C., (2019). Aydın'da Madencilik: Potansiyeli ve Değerlendirilmesi, Aydın.

Aydın Sanayi ve Teknoloji İl Müdürlüğü, (2020) Aydın İl Sanayi Durum Raporu, Aydın.

TİM, İhracat Rakamları, <https://tim.org.tr/tr/ihracat-rakamlari> (23.05.2023).

MTA, Maden Dış Ticaret Raporu, 2022, <https://www.mta.gov.tr/v3.0/sayfalar/bilgi-merkezi/turkiyede-madencilik/2022-yili-maden-dis-ticaret.pdf> (24.05.2023).